

JELA STEINEROVÁ:
RÝCHLE ZMENY
V INFORMAČNEJ
VEDE SI VYŽADUJÚ
TVORIVÝ PRÍSTUP

MGR. ZUZANA STRUHÁRIKOVÁ, PHD.

The paper presents the interview with Professor Jela Steinerová, who has been working at the Department of Library and Information Sciences of Comenius University in Bratislava since 1992. Her research and publication activities include a number of contributions to the field of information science, with a focus on theory and methodology, information behaviour, information ecology and ethical aspects of digital technologies. She participates in the creation of curriculum at the department and in the coordination of international cooperation within research projects. Her membership on editorial boards of foreign as well as Slovak academic journals, including *Information Research*, *Open Information Science*, *Mousaion*, *ProInflow* and *ITlib* proves her exceptional international standing. In general, she can be regarded as one of the most influential personalities in the field of information science on international level.

Keywords: personalities, Jela Steinerová, information science, research, publication activity, interview, Department of Library and Information Science, Comenius University in Bratislava

 zuzana.struharikova@snk.sk

 Slovenská národná knižnica

 www.snk.sk

Jela Steinerová pracuje na Katedre knižničnej a informačnej vedy Univerzity Komenského v Bratislave, kde v rokoch 2016 – 2020 pôsobila ako vedúca katedry. Okrem upevňovania postavenia informačnej vedy na Slovensku sa podieľa aj na medzinárodnej spolupráci, o čom svedčí aj jej členstvo vo výskumných projektoch s medzinárodným dosahom a od roku 2013 aj zastrešovanie medzinárodnej odbornej konferencie *Informačné interakcie*. V súčasnosti ju možno považovať za jednu z najvýraznejších osobností informačnej vedy na Slovensku. V rozhovore sa čitatelia dozvedia aj to, čo formovalo jej záujem o informačnú vedu a jej profesionálnu dráhu, akým problémom v súčasnosti čelí oblasť knižničnej a informačnej vedy a čím by sme sa mali inšpirovať od odborníkov v zahraničí.

Pani profesorka, pokúsili by ste sa priblížiť váš študijný život a jeho priebeh, či už ide o stredoškolské alebo vysokoškolské štúdium? Vyskytli sa v tomto období nejaké mílniky, ktoré by ste mohli uviesť?

Na katedre som končila v roku 1983 a štúdium som si vybrala na základe môjho celoživotného záujmu o humanitné a sociálne vedy, kultúru a jazyky. Nebolo to vtedy jednoduché vzhľadom na veľa externých faktorov. Chcela som ísť študovať angličtinu, prípadne kultúrne kontexty, tak som nakoniec našla program, ktorý sa vtedy volal vedecké informácie a knihovníctvo. V tom čase bolo pre mňa náročné dostať sa na Filozofickú fakultu kvôli politickým problémom a môjmu otcovi, ale nakoniec sa to podarilo. Prijali ma a našla som si v tom štúdiu niečo zaujímavé. Okrem angličtiny, ktorá ma vždy bavila už na strednej škole, to boli niektoré filozofické témy – semiotika a teória komunikácie. To boli témy, v rámci ktorých som spracovala aj študentské vedecké práce. Tam som našla určité problémy, ktoré boli pre mňa intelektuálnou výzvou a ktorým som sa potom začala aj ďalej venovať. Bolo vidieť, že mám sklony k teórii a k teoretickému výskumu.

Bola by som vtedy rada pokračovala v práci na katedre, ale nebolo to možné. Preto som začala pracovať v praxi v knižniciach – najprv som pracovala v knižnici Matematicko-fyzikálnej fakulty Univerzity Komenského, potom v Slovenskej národnej knižnici a následne som prešla do Slovenskej technickej knižnice, na ktorej sme v tom čase začali zavádzať automatizovaný knižnično-informačný systém. Mohla som tak svojím spôsobom robiť niečo, čo by mohlo byť aj užitočné a pre mňa zaujímavé.

Profesorka Jela Steinerová. Zdroj: FB Katedra knižničnej a informačnej vedy

Vždy vás to teda svojím spôsobom ťahalo k informačnej vede.

Áno. Keď sme mali rôzne študijné špecializácie, ja som mala takzvaný vedecko-informačný smer a teoretické témy, ktoré ma zaujali – teóriu informácií, semiotiku, informačné systémy a komunikačné systémy. Takže som sa pohybovala a aj publikovala v takejto teoreticko-metodologickej rovine.

V profesionálnom živote sa venujete rôznym oblastiam informačnej vedy, predovšetkým informačnému správaniu ako takému. Čo bol ten prvý impulz, ktorý viedol k tomu, že ste túto problematiku začali vnímať ako niečo, čomu by ste sa chceli ďalej venovať?

To prišlo neskôr. V roku 1992 som ukončila doktorandské štúdium a po politickej zmene som priš-

la späť na katedru. V tomto období ma podporoval najmä profesor Kimlička. Následne sa tu začala budovať vzdelávacia a výskumná základňa, ktorá bola dovtedy podmienená ideologicky. Zrazu sme mali šancu prepojiť sa so západnými krajinami a s tým, čo sa vo svete v odbore deje. To bol dôležitý mílnik a impulz na to, aby sme začali študovať zahraničné programy a aby sme prehodnotili a aktualizovali to, čo sa tu dovtedy učilo. Profesor Kimlička a profesorka Makulová boli v tomto smere lídrami. Podarilo sa im získať množstvo grantov, ktoré nám pomohli prizvať sem zahraničných prednášateľov a vybudovať kurikulá, ktoré boli potrebné. Bola to pre mňa výzva. Dostala som sa do prostredia, kde sa už dalo všeličo robiť, a som rada, že som sa na tom mohla zúčastniť a prispieť k tomu, aby sme začali učiť napríklad aj informačné správanie. Boli tam ale aj ďalšie impulzy, najmä moje pobyty v zahraničí. Najskôr som bola v Oxforde, neskôr vo Florencii, v Bruseli a najdlhší pobyt som absolvovala v roku 1994 v Kongresovej knižnici vo Washingtone.

A čo sa týka vášho pôsobenia na katedre – aké mílniky vnímate v tomto smere?

Najskôr som sa pomerne intenzívne zaoberala informačným prieskumom a napísala som aj svoju prvú väčšiu knižku o teórii informačného prieskumu, ktorá sa v tom čase dosť často využívala aj ako učebnica. Mílnikom bolo prakticky všetko, čo som zažila po pobyte v Kongresovej knižnici, kde som získala množstvo zahraničných kontaktov a mala som možnosť zúčastniť sa mnohých konferencií. Mohla som ísť napríklad do Poľska, kde som bola súčasťou projektu Medzinárodného centra informačného manažmentu v Toruni. To ma v mnohých smeroch inšpirovalo, keďže som tam spoznala napríklad profesora Wilsona a mnohých ďalších zahraničných profesorov. Takže potom som sa už zaradila do tejto komunity, chodila som na konferencie, prednášala som a začala som aj publikovať. Prostredníctvom kontaktov s profesormi Wilsonom a Saracevicom, ale aj s ďalšími som následne identifikovala viaceré medzery nášho programu. Jednou z nich bola práve otázka informačného správania, ktorá sa nakoniec stala aj témou môjho nového predmetu a výskumných projektov.

Následne som v roku 2005 napísala knihu o informačnom správaní, keďže som po mojich pobytoch v zahraničí zistila, že túto tému tu nemáme dobre rozpracovanú a autori sa jej dostatočne nevenujú.

Vždy som sa snažila prepojiť témy, ktoré boli aktuálne v zahraničí tak, aby sme ich aj my vedeli spracovať a prispieť nejakým výskumom. To boli také ďalšie mílniky – keď som získala rôzne výskumné granty a začali sme sa na katedre venovať aktuálnym témam. Publikovali sme s kolegami rôzne monografie, či už o informačnej spoločnosti, informačných systémoch alebo o elektronickej komunikácii. Postupne sa začalo obohacovať naše poznanie v odbore, dovtedy akoby zastavené múrom medzi slobodnými a socialistickými krajinami.

Už ste naznačili, že ste napísali viacero monografií. Je niektorá z nich taká, ktorú by ste s odstupom času označili z vášho pohľadu za najvýznamnejšiu? V čom spočíva jej hlavný prínos?

Neviem celkom jednoznačne vybrať len jednu, ale podľa mňa kniha *Informačné správanie: Pohľady informačnej vedy* bola taká prelomová. Jednak preto, lebo bola následne použitá na moju inauguráciu, ale zároveň osvetľovala tému, ktorá u nás nebola dobre zachytená, ale aj preto, lebo obsahovala už náš vlastný výskum. Potom ale prišli aj ďalšie dôležité monografie, naposledy napríklad publikácia *Informačné prostredie a vedecká komunikácia: Informačné ekológie* zameraná na informačné správanie vedcov, v ktorej som predstavila vlastný prieskum informačného správania medzi našimi špičkovými vedcami, čo bolo pre mňa veľmi zaujímavé a obohacujúce.

V čom vidíte najzásadnejšie rozdiely či, naopak, pretrvávajúce prieniky z hľadiska vzdelávania a výskumnej činnosti na katedre v období posledných pätnástich – dvadsiatich rokov?

Rozdiely je vidieť napríklad v tom, že my sme boli trochu pionierskou generáciou, lebo sme jednotlivé témy museli preniesť do nášho prostredia, kde neboli celkom etablované. Ja som zorganizovala viacero konferencií, na ktorých som sa vždy snažila dostať na Slovensko odborníkov zo zahraničia, napríklad od roku 2013 sa pravidelne organizuje konferencia *Informačné interakcie*. V rámci našej spoločnej interakcie sme sa vždy navzájom poučili o tom, čo je aktuálne a aké sú trendy. Približne v roku 2005 som si uvedomila, že sme sa stali súčasťou odboru vo vyspelých krajinách a môžeme aj my prispieť k rozvoju informačnej vedy.

Problémom však je, že informačná veda je dosť fragmentovaná, tak ako aj vždy bola. Zdá sa, že jednotlivé témy nie sú vždy dosť prepojené – napríklad informačný prieskum, kde dnes dominuje téma umelej inteligencie alebo informačné správanie, kde zas vo veľkej miere dominujú sociálne vedy a psychológia. Mne sa páči, keď sa hľadajú inovatívne metodológie a prepojenia týchto tém, ktoré vychádzajú z praxe, ktorá je však tiež vystavená veľkým zmenám. Tak, ako to kedysi bola napríklad automatizácia knižníc, dnes to je aplikácia umelej inteligencie v rôznych formách spracovania informácií. Aj bibliografická paradigma je do istej miery zastaraná a rozvíja ju napríklad manažment dát a manažment znalostí. Tento odbor je teda vystavený veľkým a rýchlym zmenám, a preto sú potrební mladí ľudia, ktorí by k nim vedeli tvoriť prístup. Na katedre však tiež vidíme určitú generačnú medzeru, najmä kvôli nedostatku mladých doktorandov alebo post-doktorandov, ktorí by mohli kreatívne rozvíjať tieto témy a reagovať na fragmentárnosť odboru.

Odrážajú sa zmienené problémy aj v učebných osnovách, záverečných prácach študentov či vo výskumnej činnosti?

Áno, odrážajú sa. Keby sme si len porovnali, čo bolo aktuálne pred dvadsiatimi rokmi a čo je aktuálne teraz, tak zistíme, že je to úplne odlišné. Dnes sa hovorí napríklad o „user experience“ (*používateľská skúsenosť – pozn. aut.*), predtým sa hovorilo o čitateľoch a používateľoch knižníc. Celá koncepcia je veľmi premenlivá a ťažko uchopiteľná, ale, samozrejme, snažíme sa to aktualizovať aj v študijných programoch. Nedávno sme kvôli akreditáciám znovu robili viaceré zmeny a sú tam aj predmety ako manažment záznamov, dátová analýza, dizajn služieb alebo human-computer interaction (*interakcia človeka a počítača – pozn. aut.*). Ide o témy, ktoré sú neustále aktualizované a každý vyučujúci – pokiaľ je zodpovedný – si obsah svojho predmetu na začiatku semestra sám aktualizuje.

Otázne tiež je, na akej úrovni to učíte, pretože študenti požadujú veľa praktického a majú záujem aj o programovanie. Na druhej strane by sa im tiež malo poskytnúť niečo, čo je stabilnejšie. Novinky sa v praxi rýchlo naučia, no metodológia a teória sú stabilnejšie a to sa im nie vždy ľahko učí. To možno považovať za určitý rozpor vo vzdelávaní.

Ako vnímate súčasnú situáciu z hľadiska knižničnej a informačnej vedy na Slovensku? Už ste to čiastočne načrtli, no je niečo, čím by sme sa mohli inšpirovať zo zahraničia?

Je toho veľa, čím sa môžeme inšpirovať. Teraz sú, okrem umelej inteligencie, aj pre knižnice aktuálne témy ako problémy dezinformácií či dátový manažment. Hoci sme sa tejto téme venovali už asi pred desiatimi rokmi, neviem, či sa situácia v praxi veľmi zmenila a či všetky akademické knižnice realizujú dátový manažment a poskytujú služby s ním spojené. To je teraz významná téma, pretože veľa sa hovorí o veľkých dátach, dátových repozitároch, dátovej etike a dátovej gramotnosti. U nás sa učí dátová analýza a vizualizácia dát, čo sú zaujímavé témy, ktoré sa prelínajú s informatikou a vychádzajú z potreby praxe. Knižnice sa totiž tiež vo veľkej miere menia a mali by budovať dátovú infraštruktúru pre vedcov, študentov a výskumníkov a na základe toho poskytovať služby.

Je niečo, čím by sa, naopak, mohli v zahraničí inšpirovať od nás?

Keď som bola na zahraničných konferenciách, vždy boli naše príspevky prijaté dobre. V teoreticko-metodologickej rovine a v medzinárodných projektoch, ktorých sme boli súčasťou, nás prijali a uplatnili sme sa aj z hľadiska poznatkov a našich výskumov, ktoré ich v zahraničí, myslím, celkom zaujímali. Už sme sa totiž naučili, ako byť svojim spôsobom štandardní a ako priniesť niečo novšie – či už to bolo z oblasti informačného správania, informačnej ekológie, informačnej gramotnosti alebo informačného prostredia. Často sú to témy, ktoré ani v zahraničí nemajú celkom dobre rozpracované.

Teraz trochu konkrétnejšie: Ako vnímate pokrytie slovenského priestoru z hľadiska periodických publikácií, ktoré sa zameriavajú práve na oblasť knižničnej a informačnej vedy?

To je problém. Nielen u nás, ale aj v Českej republike. Nemáme karentovaný časopis a je ťažké takýto časopis vybudovať a udržať. Boli a sú nejaké pokusy – veľmi im držím palce, aby sa to podarilo. Je to asi aj problém financovania. Je niekoľko časopisov, v ktorých publikujem ja a moji kolegovia a hoci nie sú karentované,

požadujeme, aby príspevky boli aspoň recenzované, pretože je to pre nás dôležité. Kedysi sa to takto nebralo, ale dnes je veľká zmena aj v oblasti vedeckého publikovania a my sa tomu nejakým spôsobom musíme prispôbiť. Ak nemáme karentovaný časopis v našej krajine, musíme publikovať v zahraničí a to je, samozrejme, dosť ťažké. Mne sa to síce párkrát podarilo, ale nie je to v takom veľkom rozsahu, ako by som si želala. Podporujem preto všetky snahy aj v rámci zoskupenia krajín V4, kde by mohol vzniknúť aspoň jeden karentovaný časopis pre strednú Európu v našom odbore. Zatiaľ sa to, myslím, nepodarilo. Som rada, že na katedre sa nám podarilo zachovať kontinuitu vydávania zborníka *Knižničná a informačná veda*, v ktorom pôsobím ako predsedníčka redakčnej rady a editorka. Tento rok už vyšiel jubilejný 30. ročník.

Ktorým ďalším problémom budeme podľa vášho názoru v oblasti knižničnej a informačnej vedy čeliť v nadchádzajúcom období?

Je to predovšetkým výzva neustálej zmeny pod vplyvom nových technológií. Mnoho sa hovorí aj o informačnej etike, ale aj o umelej inteligencii v knižniciach a v knižničnej a informačnej vede. O nej sa tiež začalo viac hovoriť a písať v súvislosti s aplikáciou generáto-

rov textov vo vzdelávaní. Najmä v študentských prácach v oblasti tvorby textov už máme nejaké nástroje, ktoré nám vo veľkej miere môžu pomôcť, ale môžu nás aj ohroziť. Tých nových trendov a otáznikov je veľmi veľa a niektorí sa vo svojich profesiách môžu cítiť ohrození a mať obavu, že celú spoločnosť pretransformuje umelá inteligencia.

Čo sa týka ďalších trendov, tak sú to určite dáta, kde sa využívajú aj algoritmy umelej inteligencie, vrátane tém digitálnej gramotnosti, digitálnej kultúry a digitálnej etiky. To bude stále aktuálne, pretože vo veľkej miere pracujeme v digitálnom prostredí. Mňa ale zaujíma viac to, čo robí človek ako to, čo robia algoritmy. Aj preto sa zaoberám informačným správaním a kreativitou – napríklad ako sa človek v digitálnom prostredí vyrovnáva s takýmito inteligentnými nástrojmi, ako môžu podporiť jeho informačnú tvorivosť a v čom sú ich riziká.

Ktorým smerom sa v nadchádzajúcom období budú uberať vaše výskumné snahy?

Pravdepodobne týmto smerom: digitálny život človeka, informačné správanie človeka pri využívaní nových nástrojov umelej inteligencie a tvorivosť človeka v digitálnom prostredí aj v kontexte informačnej gramotnosti. Rada by som sa zamerala najmä na tvorivosť človeka v práci s informáciami.

VÝBER PUBLIKÁCIÍ

1996

STEINEROVÁ, Jela. *Teória informačného prieskumu*. Bratislava : CVTI SR 1996. 262 s. ISBN 80-85165-58-9.

1998

STEINEROVÁ, Jela. *Tvorba informačných produktov*. Bratislava : CVTI SR 1998. 130 s. ISBN 80-85165-73-2.

2003

STEINEROVÁ, Jela. Information science research agenda in Slovakia: history and emerging vision. In *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. Hoboken : Wiley-Blackwell. Roč. 2003, č. 54 (1), s. 81 – 86. ISSN 2330-1643.

2005

STEINEROVÁ, Jela. *Informačné správanie: Pohľady informačnej vedy*. Bratislava : CVTI SR 2005. 189 s. ISBN 80-85165-90-2.

2007

STEINEROVÁ, Jela – GREŠKOVÁ, Mirka – ŠUŠOL, Jaroslav. *Prieskum relevancie informácií: Výsledky analýz rozhovorov s doktorandmi FiFUK*. Bratislava : CVTI SR 2007. 150 s. ISBN 978-80-85165-93-7.

STEINEROVÁ, Jela – ŠUŠOL, Jaroslav. Users' information behaviour: a gender perspective. In *Information Research*. BORÅS : University of BORÅS. Roč. 2007, č. 12 (3), s. 1 – 16. ISSN 1368-1613.

2008

STEINEROVÁ, Jela. Seeking relevance in the academic information use. In *Information Research*. Borås : University of Borås. Roč. 2008, č. 13 (4), s. 1 – 11. ISSN 1368-1613.

2010

STEINEROVÁ, Jela, GREŠKOVÁ, Mirka, ILAVSKÁ, Jana. *Informačné stratégie v elektronickom prostredí*. Univerzita Komenského v Bratislave 2010. 192 s. ISBN 978-80-223-2848-7.

STEINEROVÁ, Jela. Ecological dimensions of information literacy. In *Information Research*. Borås : University of Borås. Roč. 2010, č. 15 (4), s. 1 – 14. ISSN 1368-1613.

2012

STEINEROVÁ, Jela a kol. *Informačná ekológia akademického informačného prostredia*. Univerzita Komenského v Bratislave 2012. 96 s. ISBN 978-80-892-3178-4.

2014

STEINEROVÁ, Jela – HRČKOVÁ, Andrea. Information support of research information interactions of PhD. students in Slovakia. In *The Grey Journal*. Amsterdam : TextRelease. Roč. 2014, č. 10 (2), s. 79 – 85. ISSN 1574-1796.

2016

STEINEROVÁ, Jela. Information literacy studies and human information behaviour. In *ProInFlow*. Brno : Masarykova univerzita. Roč. 2016, č. 8 (2), s. 53 – 84. ISSN 1804-2406.

2017

STEINEROVÁ, Jela – ROHÁČ, Juraj – PODUŠELOVÁ, Gabriela. Slovakia: libraries, archives and museums. In *Encyclopedia of Library and Information Sciences*. Boca Raton : CRC 2017. 14 s. ISBN 978-1-4665-5259-3.

2018

STEINEROVÁ, Jela. *Informačné prostredie a vedecká komunikácia: Informačné ekológie*. Univerzita Komenského v Bratislave 2018. 229 s. ISBN 978-80-223-4445-6.

STEINEROVÁ, Jela. Qualitative methods in information research: a study of research creativity. In *Qualitative and Quantitative Methods in Libraries*. Singapore : World Scientific Publishing Company. Roč. 2018, č. 7 (1), s. 87 – 99. ISSN 2241-1925.

2019

STEINEROVÁ, Jela. Challenges of information infrastructures for open science and academic libraries. In *Zagadnienia Informacji Naukowej*. Varšava : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Roč. 2019, č. 57 (1A), s. 12 – 27. ISSN 0324-8194.

2020

STEINEROVÁ, Jela – ONDRIŠOVÁ, Miriam. (eds.). *Informačná veda: výkladový slovník*. Autori: Jela Steinerová, Jaroslav Šušol, Pavol Rankov, Lucia Lichnerová, Ľudmila Hrdináková, Miriam Ondrišová, Marta Špániová, Katarína Buzová, Andrea Hrčková. Univerzita Komenského v Bratislave 2020. 278 s. ISBN 978-80-223-4866-9.

2021

STEINEROVÁ, Jela. Theoretical constructs of information science: development towards an ecological paradigm and information ethics in digital environment. In *Knižničná a informačná veda* 29. Univerzita Komenského v Bratislave 2021, s. 9 – 38. ISBN 978-80-223-5064-8.

2023

STEINEROVÁ, Jela. Social and epistemic values of information in the framework of information ethics. In *Knižničná a informačná veda*. 30. Univerzita Komenského v Bratislave 2023, s. 9 – 38. ISBN 978-80-223-5504-9.